Skorstensspöket

Berättelsen om Ida, hennes lillebror Robban och Skorstensspöket är en grym saga, som gestaltar starka känslor, som finns i vardagen. När Ida blir orättvist behandlad av mormor går hämnden ut över lillebror. Ida kan inte tygla sin svartsjuka och filmen skildrar en process där Ida tvingas möta sina egna farliga önskningar för att till slut inse hur mycket Robban betyder för henne. I filmen finns många känslomässigt starka scener som kan hjälpa barn att bearbeta och sätta ord på svårigheter i livet och få dem att fundera över egna lösningar. Hur skulle jag själv ha gjort?

Rekommenderad från åk 1

En filmhandledning av
Eva Westergren

Ida och Robban på jakt efter Skorstensspöket i småbarnsskräckisen "Skorstensspöket".

Filmens handling

När sjuåriga Ida och hennes fyraårige lillebror Robban kommer på besök till mormor väntar ett stort paket till dem båda. Ida vill gärna prata med mormor men hon frågar bara efter Robban och Ida känner sig besviken. Medan mormor pratar i telefon kan den klåfingrige Robban inte låta bli att smyga in och öppna paketet. Ida blir förtvivlad när hon upptäcker vad Robban gjort. Vad skall mormor säga?

Snabbt försöker hon slå in paketet igen men just då kommer mormor. Mormor blir arg och tror inte på Ida när hon försöker förklara vad som hänt. Ida får skulden för vad Robban ställt till med. "Skyll inte ifrån dig" säger mormor och hotar Ida med Skorstensspöket, som ser allt som försiggår i huset. När mormor berättar om spöket ser Ida hur luckan till skorstenen rör sig och blir rädd. Vad finns egentligen därinne i skorstenen?

När mormor som hämnd för att Ida varit olydig ger den eftertraktade presenten, ett gossedjur som kan gå och skälla, bara till Robban kan Ida inte tygla sin svartsjuka. Men i stället för att bli arg på mormor vill hon nu hämnas på Robban. Hon släpar i väg med honom för att söka upp Skorstensspöket. Kanske vill han ha hennes besvärlige lillebror?

Tillsammans går de på jakt i huset och ser spökets sotiga spår och hör hur det rasslar och viner i skorstenen. Ida är rädd, men Robban är mest nyfiken. När gossedjuret ramlar ner i skorstenen ställs Ida inför ett svårt val. Skall hon hissa ner Robban med risk för att Skorstensspöket tar honom. Efter att ha funderat länge bestämmer hon sig. Hon fäster Robban i ett rep och firar ned honom. När Ida tittar ner i skorstenen ser hon Robban försvinna ut genom en lucka. Var det Skorstensspöket som grep tag i honom?

För sent inser Ida vad hon gjort. Hon har offrat sin egen lillebror. Nu måste hon göra allt för att rädda honom. Nere i källaren möter hon Skorstensspöket. Där sitter han stor och svart med en lapp för ena ögat och gnager på ett ben. Äter han på hennes lillebror eller? Med oanade krafter ger sig Ida på spöket och slår på honom så att han faller omkull. Hon rusar därifrån och ropar förtvivlat på mormor som kommer och undrar vad som hänt. Ida gråter och förklarar att Skorstensspöket tagit Robban. Men när Ida öppnar dörren till köket sitter Robban där. Lite sotig men helt oskadd. Ida kramar honom och skrattar. Nu är hon lycklig igen. Inte bara för att Robban sitter där livs levande utan också för att hon övervunnit sin egen svartsjuka och att samhörigheten och kärleken till Robban är det som segrat.

Då bankar Skorstensmannen på dörren men då säger mormor att han har gjort nog för i dag och stänger beslutsamt dörren.

Att hantera svåra känslor

Vilka historier får man berätta för barn? Ofta står barns behov av sanning och av att få veta hur hela livet ser ut i kontrast mot vuxnas behov av att idyllisera. Som vuxen vill man oftast skydda barn mot en alltför hård verklighet men de flesta barn får ändå ganska snart insikter om att livet är både grymt och orättvist.

Filmen om Ida och Skorstensspöket visar hur smärtsamma händelser i vardagen i barnets ögon förvandlas till en kamp på liv och död och att vuxnas orättvisor kan orsaka starka känslostormar som får barn att tänka många svarta tankar.

I sagans värld tar svarta och förbjudna tankar och önskningar gestalt. Troll och häxor får stå för det onda som finns i alla människor. Sagan ger oss

kunskaper och insikter och berättar om svårigheter och dilemman som vi ställs inför i våra liv. I sagan möter vi ofta två olika världar. En vardaglig mer realistisk värld och en värld där fantasierna härskar och blir till bilder av mänskliga behov och brister.

I *Skorstensspöket* får vi se hur Idas fantasier förvandlar hennes vardag till en skräckvärld där hon själv och det monster, som får förverkliga hennes onda önskningar tvingas gå i närkamp med varandra. Den värld som Ida målar upp med sina mörka tankar är en farlig och hotfull fantasivärld där hennes egna livsproblem gestaltas. Hur skall hon hantera sin besvikelse över mormors orättvisa behandling? Vad skall hon göra med den svartsjuka hon känner inför sin lillebror?

Känslan av overklighet som finns i filmens formspråk gör det möjligt för barn att själva välja vad de vill ta till sig. Vad är det egentligen som händer med Ida och lillebror? Vad är verkligt och vad är fantasi? Är skorstensspöket ett monster eller kanske bara en vanlig sotare? Genom att närma sig filmens starka scener och i bild, ord och drama berätta om vad man sett och upplevt kan även mindre barn i berättelsen om Ida få möjlighet att relatera kunskaper om livets mörka sidor till sin egen vardag och våga berätta om känslor som de har till egna syskon och föräldrar. Filmen kan också vara en filosofisk utmaning genom att man tillsammans med andra får fundera hur man själv skulle möta de svårigheter som Ida ställs inför.

★ Som utgångspunkt för arbetet kring filmen kan man tillsammans göra en stor skiss över huset där mormor bor och rita ut de olika rummen i mormors lägenhet, vinden, skorstenen och källaren. Huset där mormor bor är en värld där Idas problem förtydligas genom scenografi och formspråk. Under arbetet med filmen kan man fylla på med egna bilder av hur man upplever de olika scenerna och prata om vilken stämning och känsla som finns på de olika platserna.

Att bli orättvist behandlad

När Ida och Robban i filmens början står utanför dörren till mormors lägenhet vill Robban inte gå in. Ida säger att mormor är snäll och lockar honom med presenten som mormor utlovat. När de kommer in försvinner Robban utan att hälsa på mormor medan Ida gärna vill prata med mormor. Men mormor frågar bara efter Robban och märker inte att Ida vill ha uppmärksamhet. Ida känner sig utestängd. När hon sen också får skulden för paketet som Robban öppnat känner hon sig ännu mer orättvist behandlad. Varför skall hon få skulden för det som hennes lillebror gjort medan han kommer undan. När mormor dessutom ger paketet bara till Robban och han får sitta i hennes knä och bli kallad för "min lilla ängel" har Ida fått nog. Vi ser hur hämnden och svartsjukan växer i henne. Robban skall nog få.

När vuxna inte bryr sig om att se och lyssna skapar de situationer som de kanske inte alltid är medvetna om. Mormors oförmåga att vara rättvis och att se Ida och Robban lika mycket skapar en känsla av förnedring hos Ida som får stora konsekvenser för hur Ida upplever både sin mormor och sin lillebror.

Att som Ida vara storasyster innebär också att hon alltid får ta ansvar för sin lillebror och få honom att undvika att göra dumheter så att mormor inte blir arg. Ändå misslyckas hon och får skulden för det som Robban gjort. Men när mormor är orättvis vågar Ida inte bli arg på henne utan riktar allt sitt hat mot lillebror.

★ Vad är det som händer med Ida i de inledande scenerna? Gör egna bilder och prata om hur barnen upplever de olika situationerna.

Vad händer i tamburen utanför mormors lägenhet? Varför vill inte Robban gå in till mormor? Hur blir mötet med mormor? Vad tänker Ida när mormor bara frågar efter Robban?

Hur reagerar Ida när hon ser att Robban öppnat paketet? Varför försöker Ida dölja det som Robban gjort? Hur reagerar mormor när hon ser Ida? Varför lyssnar inte mormor utan ger Ida skulden?

★ Försök också att dramatisera några scener. Hitta figurerna och koncentrera er på innehållet.

Låt barnen ge repliker åt vad Ida egentligen känner.

Skriv

Hur skall vuxna egentligen vara mot barn? Vad borde mormor egentligen ha sagt till Ida? Skriv tillsammans ett brev till mormor och återge någon av situationerna i filmen. Berätta också om hur sveket mot Ida kändes. Tala om för mormor vad barnen tyckte var fel och vad hon kunde ha gjort i stället.

Diskutera och formulera

Är det vanligt att vuxna straffar och hotar barn som varit olydiga? Hur skall vuxna vara mot barn? Finns det några viktiga förhållningsregler som vuxna skall tänka på i umgänget med barn? Texta reglerna på ett stort papper Tyckte alla barn att samma saker var viktiga? Går reglerna att rangordna?

Att känna avund

För att lösa sitt dilemma med de hämndkänslor som Ida känner mot Robban beslutar hon sig för att söka upp Skorstensspöket. Redan nu börjar Ida fundera över om Skorstensspöket inte lika gärna kan få ta Robban. Hon har ju hört att han äter små barn.

Nere i källaren finns svarta fotspår efter spöket. I skorstenen viner det och rasslar och högar av sot ramlar ner. På vinden syns tydliga spår efter spöket på den vita tvätten. Medan Ida blir alltmer uppskrämd verkar lillebror bara glad och nyfiken. Han snarare längtar efter att få möta monstermannen.

Filmen *Skorstensspöket* beskriver världen utifrån Idas perspektiv och visar på ett omskakande sätt de känslor som finns inuti Ida. När svartsjukan drabbar henne förvrängs världen och blir hotfull och mörk. För Robban som inte bär några sånа tankar ser huset helt normalt ut. Han låter sig inte skrämmas.

Genom att utsätta både Robban och sig själv för Skorstensspöket vågar Ida ta på de farliga och mörka tankar som börjat växa i henne. Ida hamnar i ett kaos där känslan av att hon vill hämnas på lillebror tar överhanden.

Ett hus i förvandling – om filmens form

Filmen om skorstensspöket har ett för de flesta barn ovanligt formspråk och det kan därför vara spännande att se vilka associationer som bildernaväcker och att få så många som möjligt att dela med sig av vad de sett.

I filmen förvandlas mormors hus till en mycket skräckinjagande plats.

I huset möter vi skuggor, galler och branta trappor. De ovanliga kameravinklarna, kontrasterna mellan ljus och mörker och ljuden förstärker den hotfulla stämningen.

★ Prata om hur filmen gestaltar rummen i mormors lägenhet. Hur rummen ser ut. Är det ett hus som man skulle vilja bo i? Vad betyder det för stämningen att filmen är svartvit?

Hur förvandlas bilderna när Ida blir

svartsjuk på Robban? Hur ser Idas ansikte ut när hon står och tittar på Robban i mormors knä? Varför förstorarfilmen bilderna av Idas ansikte bakom vasen? Beskriv hur lägenheten ser ut när Ida tittar ut genom glaset? Beskriv bilderna med klockan med ängeln. Vad händer när Ida drar i lodet?

★ Följ Idas och Robbans vandring genom huset. Låtsas att de lämnat ett snöre efter sig som ni följer. Hur ser det ut i källaren? Vilka spår finns det där efter spöket? Vilka ljud kan man höra? Försök att återskapa stämningen med hjälp av egna ljud. Hur ser trapporna upp till vinden ut.

Vad finns på vinden? Vad har spöket egentligen gjort där? Varför är Ida mer rädd än Robban?

Att välja mellan ont och gott

Under vandringen i huset växer Idas hämndkänslor. När Ida står vid luckan ned till skorstenen och tänker hissa ner Robban har de onda önskningarna helt tagit över i henne. När Ida väl beslutat sig för att hissa ner Robban finns ingen återvändo.

Först när hon ser hur Skorstensspöket griper tag i Robban och drar ut honom genom en lucka i skorstenen grips hon av ånger. Hon känner skuld och förtvivlan. Hon har offrat sin egen lillebror till spöket. För att försöka rädda Robban är Ida tvungen att själv söka upp spöket. När hon ser Skor-stensspöket sitta och gnaga på ett stort ben nere i källaren skenar hennes fantasi i väg. Är det Robban han äter på? Med oanade krafter ger sig Ida på spöket så att han faller omkull. All ilska som hon burit på kommer nu ut. Spöket skall minsann inte få ta hennes lillebror.

Från det trygga vardagliga kastas Ida ut i en mardröm där hotet från Skorstensspöket både lockar och förskräcker. Hur skall Ida hantera det mörka hål som finns både i huset och inuti henne själv? Ida tvingas föra en kamp mot sina egna demoner. Skall det svarta eller det ljusa segra? Öga mot öga tvingas hon möta Skorstensspöket för att rädda sin lillebror.

★ Gör bilder kring Idas svåra val. Vad tänker hon när hon hissar ner Robban i skorstenen? Försök ge ord åt hennes tankar. Vad händer i mötet med monstret? Varifrån får Ida det mod som gör att hon vågar ge sig på spöket?

Ida, i rollen Stephania Potalivo, blir livrädd när hon tror att skorstensspöket har käkat upp Robban.

Tillbaka till vardagen

När Ida rusar till mormor och storgråtande säger till mormor att Skorstensspöket tagit Robban säger mormor ”Vilken tur”. Och när hon öppnar dörren till mormors kök sitter Robban där välbehållen. Vad är det egentligen som hänt? Är det Skorstensspöket som räddat Robban? Idas bilder stämmer inte med verkligheten men det gör inte så mycket för Robban lever och när hon kramar om honom strålar hon av lycka.

★ Vad är det som Ida kommit underfund med under sin skräckfyllda utflykt i huset? Vad är verklighet och vad är fantasi av det hon upplevt?

Beskriv de sista scenerna i filmen. Hur ser de ut? Vad har förändrats? Har Ida lärt sig något om sig själv?

Måla

Gör porträtt av lillebror och berätta vad Ida kände för Robban innan hon mötte skorstensspöket och vad hon känner nu.

Berätta och dramatisera

Låt barnen berätta för varandra om någon gång de blivit orättvist behandlade eller svikna av någon vuxen, eller blivit lovade något, som de inte fått. Eller om de någon gång blivit avundsjuka på ett syskon. Varje grupp väljer sedan ut en situation som de dramatiserar. Fundera över hur man kan använda ljus och ljud för att förstärka berättelsen. Kanske kan det bli en egen liten skräckberättelse. Spela upp och prata.

PRODUKTIONSUPPGIFTER
Danmark 1997
Originaltitel: Buldermanden
Manus: Anker Li
Regi: Jesper W. Nielsen
Foto: Erik Zappon
Klipp: Morten Giese
Kostym: Ingrid Søe
Scenografi: Vibeke Brinck
Svensk röstregi: Catti Edfeldt

I ROLLERNA
Ida – Stephania Potalivo
Robban – Maurice Blinkenberg
Mormor – Birgitte Federspiel
Skorstensspöket – David Ingolf

Svenska röster: Jasmine Heikura, Viking Almqvist, Claire Wikholm & William Svedberg

TEKNISKA UPPGIFTER
Längd: 18 minuter
Ljud: Dolby SR
Format: 1,1:85
Censur: Från 7 år
Svenskt tal
Svensk premiär: 6.11.1999

DISTRIBUTION
Svenska Filminstitutet, Box 27 126, 102 52 Stockholm Tel 08-665 11 00, fax 08 661 18 20 www.sfi.se